ORUN

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Türkçe Sözlük'te Örtüşen Sürtüşen Maddeler

Mustafa S. KAÇALİN[a]

[a] Prof. Dr., 29 Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye.
e-posta: mskacalin@gmail.com

ÖZ

Sözlüklerin; geçmişten tevarüs edilen sağlam bilgiyi günümüze taşıma, günümüzdeki bilgiyi de sağlam ise sağlam bir şekilde sağlam değil ise sağlamlaştırarak geleceğe taşıma vazifesi bulunmaktadır. Bundan dolayı sözlüklerdeki hatalar, kusurlar, noksanlar üzerine çalışmak ilim ile uğraşanların vazifesi olmalıdır. *Türkçe Sözlük*'ün ilk baskısından bu yana sözlükteki hatalar, kusurlar, noksanlar üzerine birçok yazı kaleme alınmıştır. Bu yazılar "hep daha iyiye ulaşmanın" çabasıdır. Bu çalışma da *Türkçe Sözlük*'teki çeşitli hatalar üzerine kaleme alınmış bir yazıdır. Sözlükteki çeşitli madde başlarının tariflerinde görülen hataları düzeltmek için tekliflerde bulunulmuştur. Bu hatalardan bir kısmı, isim tamlaması şeklinde olan madde başları ile alakalıdır. Bu minvalde, ifade ettiği manalar itibarıyla tek bir isim tamlaması olmadığından bahsedilmiş ve isim tamlaması şeklinde olan madde başlarının tariflerinde bu hususun dikkate alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Çalışmada ele alınan madde başları ve yeri geldikçe çeşitli notlar yazılan kelimeler şunlardır: *çocuk edebiyatı, divan edebiyatı, halk edebiyatı, zümre edebiyatı, kadın cinayeti, divan, halk, zümre, cinayet, katil, talk.*

Anahtar Kelimeler
sözlük • Türkçe Sözlük • isim tamlaması • tarif

Overlapping and Conflicting Entries in *Türkçe Sözlük*

ABSTRACT

Dictionaries serve the critical function of preserving and transmitting reliable knowledge from the past to the present, as well as conveying contemporary knowledge to future generations. This process involves reinforcing established information when it is valid and correcting it when it is not. Consequently, it is the responsibility of scholars and researchers to identify and address errors, inconsistencies and deficiencies in dictionaries. Since the publication of the first edition of *Türkçe Sözlük*, numerous scholarly articles have examined its errors, shortcomings and areas for improvement. These studies reflect a continuous effort to enhance the dictionary's accuracy and comprehensiveness. The present study similarly investigates various errors within *Türkçe Sözlük*, offering suggestions for correcting inaccuracies in the definitions of certain entries. A significant portion of these errors pertains to noun phrases. This study highlights that noun phrases do not exhibit a single uniform structure in terms of meaning and emphasizes the importance of considering this linguistic diversity when formulating definitions. The research specifically addresses the following terms, analyzing their definitions and proposing revisions where necessary: çocuk edebiyatı, divan edebiyatı, halk edebiyatı, zümre edebiyatı, kadın cinayeti, divan, halk, zümre, cinayet, katil and talk.

Keywords
dictionary • Türkçe Sözlük • noun phrase • definition

Atıf: KAÇALİN, Mustafa S. "*Türkçe Sözlük*'te Örtüşen Sürtüşen Maddeler". *Orun*, 1. sy. (2025): 7-17.
https://doi.org/10.65552/orun.2025.1.001
Başvuru: 07.01.2025 **Kabul:** 10.03.2025

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Giriş

Sözlüklerin, geçmişten tevarüs edilen sağlam bilgiyi günümüze taşıma vazifesi bulunmaktadır. Bu sebeple sözlükler; bir başvuru kaynağı olmanın yanında, geçmiş ile günümüz arasındaki bağlantıyı kuran birer kaynak eser hüviyetindedir. Geçmişteki bilgiyi bugüne taşıyan sözlükler, hâliyle bugünkü bilgiyi de sağlam ise sağlam bir şeklide sağlam değil ise sağlamlaştırarak geleceğe taşıyacaktır. Bundan dolayı kusurları, noksanları ve hataları üzerine çalışmak geleceğe aktarılacak bilginin doğru aktarılması bakımından ilim ile uğraşan herkesin vazifesi olmalıdır. İlim, mutlak hakikat bilgisi yanında yanlışlanabilen bilgiyi de sunar. Yanlışlar düzeltildikçe ilim gelişir. İlim adamı yanlışlardan arındırılmış sağlam bilgiyi ilgilisinin istifadesine sunmalıdır.

Türkçe Sözlük'ün ilk baskısından bu yana sözlükteki hatalar, kusurlar ve noksanlar üzerine birçok yazı kaleme alınmıştır. Bu yazılar; daha iyiye ulaşmanın, ilgilisine doğru bilgiyi sunmağa çalışmanın bir çabasıdır. "Acaba böyle olabilir mi?", "Bu öyleyse ötekisi niye böyle?", "Burada ne denmek istendi?" gibi birçok soru ilim adamının doğru bilgiye ulaşmasında kendisine yardımcı olan sorulardır.

Kişinin çeşitli zamanlarda çeşitli metinleri okurken kendisi için aldığı notlar, zamanla bir araya gelir ve bir yazı olur. Elinizdeki bu yazı da çeşitli zamanlarda *Türkçe Sözlük*'te görülen hatalar üzerine alınmış notların bir tezahürüdür. Çalışmada, sözlükteki çeşitli madde başlarının tariflerinde görülen hataları düzeltecek tekliflerde bulunulmuştur.

Bu hatalardan bir kısmı, isim tamlaması şeklinde olan madde başlarının tariflerinde görülen hatalardır. Burada cevaplanması gereken sorular şunlardır: İfade ettiği manalar itibarıyla tek bir isim tamlaması mı vardır? Yapıları birbirine benzeyen tamlamalar aynı manaları mı ihtiva etmektedir? Bu sorulara cevap verebilmek için aynı yapıda olan örnekler üzerinden cevap aramak en doğrusu olacaktır. Bu minvalde *Türkçe Sözlük*'ten **çocuk edebiyatı**, **divan edebiyatı**, **halk edebiyatı**, **zümre edebiyatı, kadın cinayeti** maddeleri üzerinde durulacak ve bu maddelerin tariflerinin daha doğru yapılabilmesi için, yeri geldikçe, maddeleri oluşturan kelimelerle ilgili çeşitli notlara yer verilecektir.

Tartışılan maddeler

1. çocuk edebiyatı *a.* Çocukların hayatı kavramasına yardımcı olacak, hayal gücünü geliştirici, okuma sevgisini aşılayan, eğitici bir edebiyat türü; çocuk yazını: "*Ortada çok kitap var da çocuk edebiyatı açısından bakıldığı zaman durum umut kırıcı.*" -N. Meriç.[1]

Türk edebiyatı Türklerin yazdığı edebiyat ise Türkçe yazan yabancılar ve Türkçeye tercüme edilen eserleri nereye konur? Haydi "Türk edebiyatı Türklerin yazdığı edebiyattır" diyelim, öyleyse kadın cinayeti kadınların işlediği cinayet mi, çocuk edebiyatı çocukların yazdığı edebiyat mı olur? Çocuk edebiyatı çocuklar için yazılan edebiyat ise Türk edebiyatı Türkler için yazılan edebiyat olmalı. Öyle bir tarif yapılmalı ki ikisine de aykırı

[1] *Türkçe Sözlük*, 1. c. (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2023), 862.

olmamalı. Türk edebiyatı Türkçe yazılmış eserlerden oluşan edebiyat olup bir yabancı da Türkçe eser yazarak Türk edebiyatına katkıda bulunabilir. Dolayısıyla Türk edebiyatı, yalnızca Türklerin yazdığı eserlerden oluşan bir edebiyat olamaz. "Türk edebiyatı"nı Türkçe konuşup anlayanlar için Türkçe yazılan edebiyat diye anlamalı. Çocuk edebiyatı da çocukların yazdığı eserlerden oluşan edebiyat olamaz. Çocuk romanı çocuklar anlasın diye çocuk seviyesinde (beyana dayalı maaniden arınmış bedii ihtiva edebilen) yazılmış roman ise cinayet romanı nedir? Cinayet romanı "cinayeti konu alan romandır" denirse çocuk romanı niçin çocuğu konu alan roman olmaz? Çocuk romanı çocuklar okusun diye yazılıyorsa cinayet romanı caniler okusun diye mi yazılıyor? Buna göre çocuk edebiyatını da çocukların anlayacağı dille, çocuklar için ve çocukların diliyle yazılmış edebiyat diye anlamalı ve tarifi de bu şekilde düzeltilmelidir.

2. divan edebiyatı *a.* XIII-XIX. yüzyıllar arasında dil, konu, işleniş bakımından Arap, Fars etkisi altında gelişmiş Türk edebiyatı.[2]

Buradaki tarif şöyle düzeltilebilir: XIII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Farsça ve Arapça kelimelerin geniş ölçüde yer aldığı nazari ve bedii esaslarını İslam dininden alan Türk edebiyatı.

Peki buradaki **divan** ne demektir?

divan 1. Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. **2.** Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser[3] ise bu durumda divan edebiyatı ne olmalı? Divanda oluşturulan, köklerini divandan alan edebiyat mı yoksa divanı olan şairlerin divanlarını esas alan edebiyat mı? Yoksa ikisi birlikte mi?

Divan edebiyatına doğuşundan bu yana çeşitli ve zamanla biri öbürünün yerini alan adlar verilmiştir: *edebiyyât-ı kadîme, havas edebiyatı, saray veya enderun edebiyatı, Osmanlı edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı, klasik Türk edebiyatı* vb. *Divan edebiyatı* sözü bunlar arasında en yenisi olduğu kadar en fazla tutulanıdır. Bu hususta Ali Canip'in 1924'ten itibaren yeni baskıları ile yıllarca okutulmuş olan, öncekilerden farklı bir zihniyet ve kadro ile yazılmış *Edebiyat* adlı ders kitabının büyük yeri olmuştur. *Divan edebiyatı* tabiriyle, Osmanlı saray ve konaklarında teşekkül eden, "divan" dedikleri ekâbir meclislerine mahsus bir zümre edebiyatı kastedilmiş olduğu, zamanla gözden kaçarak şairlerin, şiirlerini bir araya topladıkları eserlere "divan" dendiği ve netice itibarıyla onun "divan" adlı şiir mecmualarından meydana gelme bir edebiyat olduğu yolunda bir yorum üretilmiş, bu ismin bu sebeple konulmuş olduğu sanılmıştır.[4]

Bu bilgilerden hareketle şöyle denebilir: "Divan edebiyatı" tabiri doğru bir tabir olmasa da kastedilen mana 'yüksek zümre için yazılan edebiyat'tır.

---

[2] *Türkçe Sözlük*, 1:1035.

[3] *Türkçe Sözlük*, 1:1035.

[4] Ömer Faruk AKÜN, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 9:389.

3. halk edebiyatı *a. ed.* Adı belli olan veya olmayan kimselerin, halk ozanlarının yarattıkları şiir, destan, hikâye vb. türleri içine alan edebiyat: "*Halk edebiyatı gibi, divan edebiyatı da çok fire verdi elbet.*" -B. Necatigil.[5]

Halk edebiyatı tabirinin anlattığı şey çocuk edebiyatının anlattığından farklıdır. Çocuk edebiyatı çocuklar için yazılan edebiyat iken halk edebiyatı halk için yazılan edebiyat değil halka sadır olan edebiyat demektir. Halkın arasında doğan ve gelişen sözlü malzemenin yazıya geçirilmesiyle oluşur.

> **halk (I)** *a.* < *Ar. ḫalḳ* **1.** Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu, cumhur, folk: *Türk halkı.* **2.** Aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu: *Yahudi halkı.* **3.** Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri: *Bağımsız Devletler Topluluğunun halkları.* **4.** ahali: "*Bütün köy halkı orada idi.*" -Ö. Seyfettin. **5.** Bir ülkedeki yurttaşların bütünü, kamu: "*Bilmiyorlar ki halk, halkın diliyle konuşan sanatkârla birliktir.*" -O. V. Kanık.[6]

halka inmek halkın anlayışı ve görüşü düzeyinde olmak. **halka verir talkını (**veya **telkini), kendi yutar salkımı** ele verir talkını (veya telkini), kendi yutar salkımı.

Bir istitrat mahiyetinde "talkın" kelimesi üzerinde durmak yerinde olacaktır:

Ele verir talkını kendi yutar salkımı: *Türkçe Sözlük*'te üç yerde geçmektedir.

1. *âleme verir talkını (*veya *telkini), kendi yutar salkımı* ele verir talkını (veya telkini), kendi yutar salkımı.[7]

2. *ele verir talkını (*veya *telkini), kendi yutar salkımı* "kendisinin inanmadığı ve tutmadığı öğütleri başkalarına kolayca verir"[8]

3. *halka verir talkını (*veya *telkini), kendi yutar salkımı* ele verir talkını (veya telkini), kendi yutar salkımı.[9]

Buradaki *talkın*ın *telkin* (< Ar. *talḳīn* √ *l- ḳ-n* 'imla etmek, yazdırmak, öğretmek; empoze etmek; telkin etmek'[10] ile bir ilgisi yoktur.

Kelime *talḳa* 'koruk, ekşi, acı'dan gelir.[11] Kelimenin başka kullanılışları da vardır: *üzüm talḳalan-* 'üzüm koruklanmak',[12] *talḳa alar-* 'koruk kızarmak'.[13]

---

[5] *Türkçe Sözlük*, 2023, 1:1502.

[6] *Türkçe Sözlük*, 1:1500.

[7] *Türkçe Sözlük*, 1:138.

[8] *Türkçe Sözlük*, 1:1160.

[9] *Türkçe Sözlük*, 1:1500.

[10] Hüseyin ATAY, İbrahim ATAY ve Mustafa ATAY, *Telaffuzlu Yeni Arapça-Türkçe Sözlük* (Ankara, 1965), 295.

[11] KÂŞGARLI MAHMÛD, *Dîvânu Lugâti 't-Türk: Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Arabi, nr. 4189'daki nüshanın tıpkıbasımı*, 2. bs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2024), 108[a]6. yr.

[12] KÂŞGARLI MAHMÛD, 50[a]8. yr.

[13] KÂŞGARLI MAHMÛD, 267[a]8. yr.

Bunun da öncesi *tarḳa*ya gider.[14] */r/* ünsüzü */l/*ye çevrilmiştir.[15] Kelimenin ince sıradan *terke* biçimi de vardır. Far. *talḫ* ile anlamdaş olup İrani bir dile gitmesi muhtemeldir[16] Kelimenin tekrarda ikinci unsur olarak kullanılması ödünç olduğunu destekler: *açıġ tarḳa emgek, aġlaḳ tarḳa* 'ayrı, yalnız'[17]

*talḳa*nın *talḳı* olması *salḳım*ın etkisiyledir. Nitekim *ḳarġadı arġadı* 'beddua etti'nın aslı *ḳarġadı alḳadı* iken /l/nin /r/ye dönüşmesi bir yana üstelik mana bile birinci kelimenin etkisine girmiştir.[18]

talḳanı 'talkayı' yükleme hâlli biçimi Doğu Türkçesine ait kadim bir biçimdir.

Bu veriler ışığında *tarḳa* 'koruk' *talḳa* olmuş, *salḳım*ın etkisiyle *talḳı*ya dönüşmüş ve Batı Türkçesinde *talkayı* olması gerekirken Doğu Türkçesine ait *talḳanı* biçimi korunmuştur. *Talḳa*, cümledeki *salkım*ın etkisiyle *talḳı* olmuş, *+nı* yükleme hâlinin /n/si günlük hayatta bilinen *talḳīn* 'telkin'in etkisiyle kelimeye ait sanılmış *talḳın+ı* biçiminde anlaşılmıştır. Kelime *talk+ı(n)+ı* 'koruğunu' biçiminde anlaşılmalı.

'Ele verir çöpünü' biçiminde anlamağa destek verebilecek gibi bir *talkım* kelimesi varsa da örneklerde hiç rastlanmıyor.

talkım: Ana sapın bir çiçekle sonuçlandığı, büyümeyi yan sapların sürdürdüğü bir tür uzama biçimi.[19]

kendi kelimesinin sonundaki asli /i/ sesi (*üzeri* kelimesindeki gibi) iyelik üçüncü kişi eki *+i* sanılarak *kend+ı* (*üzer+i*) biçiminde anlaşılıp *kendisi* yerine *kendi* biçiminde yazılması

[14] KÂŞGARLI MAHMÛD, 108^{a}2. yr.

[15] KÂŞGARLI MAHMÛD, 14^{b}1. yr.

[16] bk. Pehlevice *taḫi* D. N. MacKENZIE, *A Concise Pahlavi Dictionary* (London, New York: Oxford University Press, 1971), 82; Harezmce *tḫrıḳ* Johannes BENZING, *Chuvaresmischer Wortindex* (Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1983), 619; *trḫ'k*, *trḫḳ* B[adra 'z-zaman] GHARIB, *Sogdian Dictionary (Sogdian-Persian-English)* (Tehran: Farhangan Publications, 1995), 391.

[17] W[ilhelm] BANG ve A[nnemarie] von GABAIN, *Türkische Turfan-Texte. III* (Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften, 1930), 2739; G. R. RACHMATI, *Türkische Turfan-Texte. VII* (Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften, 1936), 4025-26 sr. Klaus RÖHRBORN, *Berliner Turfan Texte II Eine uigurische Totenmesse.* (Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, 1971); Klaus RÖHRBORN, *Berliner Turfan Texte VII. Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung.* (Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, 1976); Peter ZIEME, *Berliner Turfan Texte XIII. Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren.* (Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, 1985); Peter ZIEME, *Berliner Turfan Texte XX. Vimalakīrtinirdeśasūtra. Edition alttürkisher Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto.* (Turnhout, 2000); Ceval KAYA, *Uygurca Altun Yaruk: giriş, metin ve dizin*, 1. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları 607 (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994), 51415; Gerard CLAUSON, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford: Oxford University Press, 1972), 539.

[18] KÂŞGARLI MAHMÛD, 73^{a}4. yr.

[19] *Türkçe Sözlük*, 2. c. (Türk Dil Kurumu, 2023), 3164.

hatalıdır. Dilin gündelik tasarrufu yazıya aktarılamaz. Bunun sağlaması *öz* kelimesinde rahatça görülür. *öz+^{ü}m, öz+^{ü}ŋ, öz+ü* örneğinde görüldüğü üzere *kendi+m, kendi+ŋ, kendi+si* olacaktır. (Yeri burası değilse de konuşma dilinin bir tasarrufunu hatırlatmak unutulmaya terk etmekten iyidir. *oku-y-ayım* yerine *oku-y-um*, *anla-y-ayım* yerine *anla-y-ım*, *söyle-y-eyim* yerine *söyle-y-im* gibi ikinci biçimler yazıda kullanılmamalıdır.)

Buna göre cümle *ele verir talkını, kendisi yutar salkımı* biçiminde yazılmalı ve 'Ele verir koruğu, kendisi yutar (olmuşu) salkımı.' biçiminde anlaşılmalıdır.

Dolayısıyla sözlüğe *talk* (< *talkı* < *talka* < *tarka*) 'koruk' maddesinin açılması zarureti de ortadadır.

4. zümre edebiyatı *a.* Belli bir sınıfa veya zümreye hitap eden edebiyat: "*Ötekilerine ise sınıf edebiyatı veya zümre edebiyatı demek daha doğrudur.*" -H. N. Atsız.[20]

zümre *a.* < *Ar. zumre* **1.** Topluluk, takım, grup, camia: "*O, yine de sevenler zümresine olan bağını muhafaza eder.*" -N. F. Kısakürek. **2.** Tür, cins.[21]

zümre *a.* < *Ar. zumre* Topluluk. *Türkçe zümresi*[22] (TDK: *Türkçe Sözlük [K-Z]*: 3726^{b}. s.) < Ar. *zumra^{t}* 'Güroh-ı insânîye denir ki pek çok olmaya, bölük tabir olunur bir mikdarca savt ve çığıltıları olmak melhuzuna mebni; cemâ'at-i insâniyye'[23] √*z-m-r* 'kıl, tüy, yün azca olmak; mürüvveti, iyilikseverliği az olmak; malı azca olmak.[24]

Zümre de topluluk halk da. İki topluluğun farkı ne? Tariflerden anlaşılan zümrenin halktan daha küçük bir topluluk olduğu. Küçüklük ikisinin arasındaki farkı anlatmağa tek başına yetmiyor. Büyük elma da elma, küçük elma da. Zümre belirli bir meslek veya iş etrafında toplanan küçük topluluk olmalı. Halk ise hususiyet etrafında değil umumiyet etrafında toplanan olmalı. Bugünkü meslek odaları belirli bir meslek etrafında toplandığı için zümre olmalı. Nitekim *zümre toplantısı* tabiri de bunu desteklemektedir:

> **zümre toplantısı** *a.* Aynı dersi okutan branş öğretmenlerinin ders konularını veya öğrenci sorunlarını ele aldığı kurul: "*Zümre toplantısı adını verdikleri mesleki toplantılarda, 'Biz okullarda Türk müziği istemiyoruz!' diye bağıran müzik öğretmenleri ile elinde udla yürüyen birisini görünce, 'Aa, kanuna bak!' diye bağıran müzik öğretmenleri ile elinde udla yürüyen birisini görünce, 'Aa, kanuna bak!' diyen üniversite öğrencileri yetiştiren böyle bir sistemden o şuuru beklemek elbette boşunadır.*" -C. Tanrıkorur.[25]

---

[20] *Türkçe Sözlük*, 2:3726.

[21] *Türkçe Sözlük* (Türk Dil Kurumu, 2011), 2666.

[22] *Türkçe Sözlük*, 2023, 2:3726.

[23] el-FÎRÛZÂBÂDÎ, *el-Ukyânûsu 'l-basît fî tercemeti 'l-kâmûsi 'l-muhît*, çev. Mütercim Âsım Efendi, 1. c. (İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1268), 878.

[24] Hüseyin ATAY, İbrahim ATAY ve Mustafa ATAY, *Arapça-Türkçe Büyük Lugat*, 2. c. (Ankara: Hilal Matbaası, 1968), 888.

[25] *Türkçe Sözlük*, 2023, 2:3726.

5. kadın cinayeti: *Türkçe Sözlük*, *cinayet* için şunu diyor: **cinayet** *a. < Ar. cināyet* **1.** Bir canlıyı öldürme: "*Sanki iftiraya uğramış, sanki cinayetle suçlanıyor da kendini savunuyor.*" -A. Ağaoğlu. **2.** *mec.* İnsan öldürmek kadar ağır suç. *cinayet işlemek* adam öldürmek: "*İşgal kuvvetleri şu veya bu şekilde cinayetler işlemişlerdir.*" -P. Safa.[26] Bir kere bu kelime sonunda açık yazılan ve açık okunan /t/ bakımından Türkçe için Arapça değil Farsça olmalı; fakat konumuz bu değil.

Bir de aynı yerde *katil*e bakalım: **katil** *a. < Ar. ḳatl* Öldürme."[27] var. İkisi de öldürme ise farkı ne veya nasıl bir farkı var? Biri adam öldürme ise öbürü hayvan öldürme mi yoksa insan hayvan fark etmez, öldürme mi?

Arapça sözlükler ise *cinayet* ve *katil* için şunu der: *cināya^t* Bir kimse hakkında suç etmek manasınadır. Nefsine ve azasına ve malına zarar ve ziyan eylemek gibi.[28] **katil** < Ar. *ḳatl* √ *ḳ-t-l* 'canlı bünyenin bozulması, hareketin durdurulması, öldürme' manasındadır. Bir insanı ölünceye kadar hapseden kimsenin yaptığı fiil için de *katletmek* ifadesi kullanılır.[29]

Katil, cinayet kavramının merkezinde yer aldığı ve onun en özel türünü teşkil ettiği için *cinayet* kelimesinin 'katil' anlamında kullanılmasına sık rastlanır.[30]

Cinayet işlemek, *cinayet süsü vermek*, *cinayete kurban gitmek*, *cinayet kurbanı*, *cinayet mahalli* ifadelerinde cinayet kelimesi yerine katil kelimesi kullanılmaz. Polis teşkilatında "Asayiş Dairesi Başkanlığı" altında "Cinayet Bürosu Amirliği" vardır. Bu amirlik; kasten öldürme, intihara yönlendirme, kasten yaralama, çocuk düşürtme ve çocuk düşürme suçlarıyla ilgilenir.

Cânî 'suç işleyen' *cinâya^t* '(işlenen) suç'tur. Bir erkek bir kadını öldürmüşse bu erkeğin cinayeti, kadının katlidir. Erkek cânîdir. Suçu kadını öldürmektir. Kadının ölmesi suç olamaz. "Kadın cinayeti" demekle "kadın katli" 'kadının öldürülmesi' denmek istenmiştir. *Erkek cinayeti* kullanışı da yanlış olur; çünkü bir erkek cinayetinin kurbanı erkek, kadın veya çocuk da olabilir. *Kadın katli* yerine *kadın cinayeti* kullanılması bir yana, *kadın cinayeti* yerine *kadına şiddet* ifadesinin kullanılması ayrı bir fecaattir. Şiddet mevcut olumsuzluğun aşırısıdır. Cinayetin şiddetle ifade edilmemesi gerekir çünkü "Kapıyı kapadı." ve "Kapıyı şiddetle kapadı." örneklerine bakıldığında şiddetin yapılanın aşırı icrası olduğu görülür. Cinayet yalnız öldürmekle ilgili olmayabilir. Mesela bir tarihî eserde mütehassısına danışmadan fizikî müdahale yapmak da bir cinayettir. Bu suça "tarihî eser cinayeti" denmez "tarihî eser katliamı" denir. Bu cinayeti cahil birisi işlemiştir.

---

[26] *Türkçe Sözlük*, 2023, 1:725.

[27] *Türkçe Sözlük*, 2023, 2:1933.

[28] el-FÎRÛZÂBÂDÎ, *el-Ukyânûsu 'l-basît fî tercemeti 'l-kâmûsi 'l-muhît*, 3:786.

[29] Ebû Hilâl el-ASKERÎ, *Arap Dili'nde ve Kur'ân'da: Farklar Sözlüğü: el-Furûq fi 'l-Luğa*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2009), 135.

[30] Ali BARDAKOĞLU, "Katil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2022), 25:45.

Manda neslinin barındığı bataklık bir bölgeyi kurutmak da bir cinayettir.

Fıkıhta ayrıca kişinin ihramda iken dikişli elbise giymek, koku sürünmek, kıl koparmak gibi yasak fiilleri işlemesine de cinayet denir.[31]

> **cināyet:** Bir kimse hakkında suç etmek ve nefsine ve azasına ve malına zarar ve ziyan eylemek ve *ıstılâhât-ı fıkhiyye*den olup şer'an memnu olan bir fiilin ismidir ki ol fiil ya insanın nefsine veya azasına veya ırzına veya malına ta'alluk eder ve *ıstılâhât-ı nizâmiyye*den olup mücâzât-ı terhîbiyyeyi yani katl ve ma'a 't-teşhîr müebbeden veya muvakkaten küreğe konmak ve kal'a-bend olmak ve nefy-i ebed ve müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet ve hukûk-ı medeniyyeden iskat olunmak gibi cezaları istilzâm eden ef'âle denilir.[32]

Cinayet kelimesi, Türkçede 20. yy başlarına dek 'her türlü suç, hususiyetle ağır suç' manasında kullanılırken 1927 tarihli Türk Ceza Kanununda sadece adam öldürme suçları için kullanılmıştır.[33]

Katil ve *cinayet* kelimelerinin birlikte kullanılışı için şu örneklere bakılabilir:

bu ādam şêrūyeyi *ḳatl* ėttikten ṣoŋra bu *cināyet*i ḥükümdārıŋ büyük oğlına isnād ile i'dām ėtmiş.[34]

Kısas, gerek *katl* ü cerh suretiyle ve gerek telef ve ta'tîl-i 'uzv tarzında vukû' bulan bir *cinayet*iŋ fâiline misliyle cezâ ėtmektir, ki şer'îdir.[35]

Çin hükûmeti *katl* ü *cinayet* faillerine gayet ağır cezalar tertip ėtmektedir.[36]

Örneklerde de görüleceği üzere *katl* kelimesi 'öldürme' manasında kullanılırken *cinayet* kelimesi 'öldürme mesabesinde ağır suç, suç' manasında kullanılmıştır.

İlim yanlışlanabilen doğrulardır. Yukarıdakilere göre:

Sadece öldürmek fiili kastediliyorsa *kadın katli*, telafisi mümkün olmayan zararlar doğuran suçlar kastediliyorsa *kadına yönelik cinayet* ifadesi kullanılabilir.

Buna göre *Türkçe Sözlük* şöyle düzeltilebilir: **cinayet** [< Far. *cināyet* < Ar. *cināya*^{t} √ *c-n-y* 'suç, cürüm'[37]] Telafisi mümkün olmayan zararlar doğuran suç, cürüm.

---

[31] Hasan Ali eş-ŞÂZELÎ, "Cinayet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 8:14.

[32] HÜSEYİN REMZİ, *Lugat-ı Remzî*, 1. c. (İstanbul: Matbaa-yı Hüseyin Remzi, 1305), 396.

[33] Sevan NİŞANYAN, *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, (İstanbul: Liber Plus, 2018), 132.

[34] (y.y.), *Kâmûs-ı Fârsî*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Etüt 93/1-2, 1. cüz, 366.

[35] *Kâmûs-ı Fârsî*, 15. cüz, 70.

[36] *Kâmûs-ı Fârsî,* 15. cüz, 73.

[37] Hüseyin ATAY, İbrahim ATAY ve Mustafa ATAY, *Arapça-Türkçe Büyük Lugat,* 1. c. (Ankara: Bayrak Matbaası, 1961), 403.

Sonuç

Türkçe Sözlük'te tarifleri düzeltilmesi gereken maddeler ve doğru tarifleri şu şekilde olmalıdır:

çocuk edebiyatı: Çocukların anlayacağı dille, çocuklar için ve çocukların diliyle yazılmış edebiyat türü.

divan edebiyatı: XIII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Farsça ve Arapça kelimelerin geniş ölçüde yer aldığı nazari ve bedii esaslarını İslam dininden alan Türk edebiyatı.

halk edebiyatı: Halkın arasında doğan ve gelişen şiir, destan, hikâye vb. türleri içine alan edebiyat.

zümre edebiyatı: Aynı özellikleri ihtiva eden belirli küçük bir topluluğa hitap eden ebediyat.

cinayet: Telafisi mümkün olmayan zararlar doğuran suç, cürüm.

Türkçe Sözlük'teki **kadın cinayeti** maddesi ile kastedilen 'kadının öldürülmesi'dir. Bu durumda madde başı **kadın katli** şeklinde düzeltilmelidir.

Ele verir talkını (veya telkini), kendi yutar salkımı ifadesi *ele verir talkını, kendisi yutar salkımı* biçiminde yazılmalı ve 'Ele verir koruğu, kendisi yutar (olmuşu) salkımı.' biçiminde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, *Türkçe Sözlük*'e 'koruk' manasında **talk** (< *talkı* < *talka* < *tarka*) maddesi eklenmeli ve yukarıdaki atasözü bu maddenin altına kaydedilmelidir.

Tartışılan maddelerden isim tamlaması şeklinde olanların daha iyi anlaşılabilmesi için isim tamlaması ile ilgili şu hususiyetlere dikkat edilmelidir:

Türkçede bir tane isim tamlaması yok dört tane isim tamlaması var.

beyan edici isim tamlaması: ramazan ayı gibi.

tahsis edici isim tamlaması: Nazi Almanyası gibi.

mülk edici isim tamlaması: hocanın bastonu gibi.

benzetici isim tamlaması: kol böreği gibi.

ATATÜRK müzesi ATATÜRK'ün eşyalarının sergilendiği müzedir. Beyan edici.

Rahmi KOÇ müzesi Rahmi M. KOÇ tarafından yaptırılan müzedir. Mülk edici.

Sadberk Hanım müzesi Sadberk Hanım'ın adının verildiği müzedir. Tahsis edici.

Bu bilgilere göre yukarıda bahsedilen isim tamlamalarından "çocuk edebiyatı" çocukların diliyle çocuklar için, "Türk edebiyatı" Türklerin diliyle ve Türkler için,

"divan edebiyatı" yüksek zümre için, "zümre edebiyatı" da belli bir topluluk için yazılmış olduğundan "tahsis edici isim tamlaması"dır. "Halk edebiyatı" halk için yazılmış değil halkın arasından doğup gelişen bir edebiyat olduğundan "mülk edici isim tamlaması"dır. "Kadın katli", katlin yani öldürmenin çeşidini beyan ettiğinden "beyan edici isim tamlaması" olmaktadır.

Finansman Beyanı Bu araştırma; kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörler kuruluşlarından herhangi bir hibe almamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir muhtemel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Yazar Katkıları Bu makale tek yazarlıdır. Kavramlaştırma, metodoloji, araştırma, yazım ve düzenleme süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul Onayı Bu çalışma, birincil veri toplama (anket, görüşme, deney vb.) içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Funding Statement This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Declaration of Interests The author declares that there is no conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions This is a single-authored article. Conceptualization, methodology, investigation, writing, and editing were all carried out by the author.

Ethics Approval This study did not involve primary data collection (surveys, interviews, experiments, etc.) and therefore did not require ethics committee approval.

Kaynaklar

AKÜN, Ömer Faruk. "Divan Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, 9:389-427. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

el-ASKERÎ, Ebû Hilâl. *Arap Dili'nde ve Kur'ân'da: Farklar Sözlüğü: el-Furûq fi 'l-Luğa*. 1. bsk. İşaret Yayınları 124. İstanbul: İşaret Yayınları, 2009.

ATAY, Hüseyin, İbrahim ATAY ve Mustafa ATAY. *Arapça-Türkçe Büyük Lûgat*. 1. c. (3). Ankara: Bayrak Matbaası, 1961.

———. *Arapça-Türkçe Büyük Lûgat*. 2. c. (3). Ankara: Hilâl Matbaası, 1968.

———. *Telaffuzlu Yeni Arapça-Türkçe Sözlük*. Ankara, 1965.

BANG, W[ilhelm] ve A[nnemarie] von GABAIN. *Türkische Turfan-Texte. III*. Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften, 1930.

BARDAKOĞLU, Ali. "Katil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, 25:45-48. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2022.

BENZING, Johannes. *Chuvaresmischer Wortindex*. Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1983.

CLAUSON, Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press, 1972.

el-FÎRÛZÂBÂDÎ. *el-Ukyânûsu 'l-basît fî tercemeti 'l-kâmûsi 'l-muhît*. Çeviren Mütercim Âsım Efendi. C. 1. 3 c. İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1268.

———. *el-Ukyânûsu 'l-basît fî tercemeti 'l-kâmûsi 'l-muhît*. Çeviren Mütercim Âsım Efendi. C. 3. 3 c. İstanbul: Matbaa-yı Âmire, 1272.

GHARIB, B[adra 'z-zamân]. *Sogdian Dictionary (Sogdian-Persian-English)*. Tehran: Farhangan Publications, 1995.

HÜSEYİN REMZİ. *Lugat-ı Remzî*. C. 1. 2 c. İstanbul: Matbaa-yı Hüseyin Remzi, 1305.

Kâmûs-ı Fârsî, Etüt 93/1-2. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi.

KÂŞGARLI MAHMÛD. *Dîvânu Lugâti 't-Türk: Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Arabi, 4189. nr.'daki nüshanın tıpkıbasımı*. 2. bs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2024.

KAYA, Ceval. *Uygurca Altun Yaruk: giriş, metin ve dizin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994.

MacKENZIE, D. N. *A Concise Pahlavi Dictionary*. London, New York: Oxford University Press, 1971.

NİŞANYAN, Sevan. *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. İstanbul: Liber Plus, 2018.

RACHMATI, G. R. *Türkische Turfan Texte. VII*. Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften, 1936.

RÖHRBORN, Klaus. *Eine uigurische Totenmesse. Berliner Turfan Texte II*. Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, 1971.

———.*Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung. Berliner Turfan Texte VII.* Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, 1976.

eş-ŞÂZELÎ, Hasan Ali. "Cinayet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, 8:14-15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu, 2011.

Türkçe Sözlük. 1. c. (2). Türk Dil Kurumu, 2023.

Türkçe Sözlük. 2. c. (2). Türk Dil Kurumu, 2023.

ZIEME, Peter. *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren. Berliner Turfan Texte XIII.* Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, 1985.

———.*Vimalakīrtinirdeśasūtra. Edition alttürkisher Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto. Berliner Turfan Texte XX.* Turnhout, 2000.